TIJORAT BANKLARINING KREDIT SIYOSATI VA UNING IQTISODIYOTGA TA'SIRI

Umirzoqova Dilnoza Farxod qizi
Samarqand iqtisodiyot va servis instituti talabasi
Tug'ilgan sana: 13.08.2008

Annotatsiya

Ushbu maqolada tijorat banklarining kredit siyosati, uning mazmuni, asosiy tamoyillari va mamlakat iqtisodiyotini rivojlantirishdagi ahamiyati yoritilgan. Kredit siyosatining tadbirkorlik subyektlari, jismoniy shaxslar, kichik biznes va xususiy tadbirkorlik faoliyatiga ta'siri tahlil qilingan. Shuningdek, O'zbekiston Respublikasi tijorat banklari tomonidan 2024–2025-yillarda ajratilgan kreditlar hajmi, milliy va xorijiy valyutadagi kreditlarning tarkibi hamda kreditlash jarayonidagi muhim tendensiyalar statistik ma'lumotlar asosida o'rganilgan. Maqolada kredit risklarini kamaytirish, kredit resurslaridan samarali foydalanish, muammoli kreditlarning oldini olish va bank kreditlash tizimini takomillashtirish bo'yicha takliflar ishlab chiqilgan.

Kalit so'zlar

tijorat banklari, kredit siyosati, kreditlash, kredit portfeli, foiz stavkasi, kredit riski, moliya tizimi, tadbirkorlik, investitsiya, iqtisodiy o'sish, muammoli kreditlar, moliyaviy barqarorlik.

Kirish

Bugungi kunda bank-moliya tizimi mamlakat iqtisodiyotining barqaror rivojlanishini ta'minlovchi muhim sohalardan biri hisoblanadi. Iqtisodiyotda ishlab chiqarishni kengaytirish, yangi ish o'rinlarini yaratish, tadbirkorlik faoliyatini rivojlantirish va investitsiya loyihalarini moliyalashtirishda tijorat banklarining o'rni katta. Ayniqsa, banklarning kredit siyosati iqtisodiy subyektlarning moliyaviy resurslardan foydalanish imkoniyatlarini belgilab beruvchi asosiy omillardan biridir.

Tijorat banklarining kredit siyosati bank tomonidan kredit ajratish tartibi, qarz oluvchilarga qo'yiladigan talablar, kredit foiz stavkalari, kredit muddatlari, garov ta'minoti va kredit risklarini boshqarish mexanizmlarini qamrab oladi. Puxta ishlab chiqilgan kredit siyosati bankning moliyaviy barqarorligini mustahkamlash bilan birga, iqtisodiyot tarmoqlarining moliyaviy resurslarga bo'lgan ehtiyojini qondirishga xizmat qiladi.

O'zbekiston iqtisodiyotida ham kreditlash jarayonlari muhim ahamiyat kasb etmoqda. Xususan, kichik biznesni qo'llab-quvvatlash, sanoat korxonalarini modernizatsiya qilish, xizmat ko'rsatish sohasini rivojlantirish va aholini uy-joy bilan ta'minlashda bank kreditlaridan keng foydalanilmoqda.

Shu bilan birga, kreditlash hajmining ortishi kredit risklarini samarali boshqarish zaruratini ham kuchaytiradi. Kredit oluvchilarning qarzlarini o'z vaqtida qaytarishi, bank resurslarining maqsadli ishlatilishi va kredit portfelining sifatini nazorat qilish bank tizimining barqarorligi uchun muhim hisoblanadi.

Maqolaning maqsadi tijorat banklarining kredit siyosatini o'rganish, uning O'zbekiston iqtisodiyotiga ta'sirini statistik ma'lumotlar asosida tahlil qilish va kreditlash samaradorligini oshirish bo'yicha takliflar ishlab chiqishdan iborat.

1. Tijorat banklarining kredit siyosati va uning iqtisodiy mohiyati

Tijorat banklarining kredit siyosati bank faoliyatining strategik yo'nalishlaridan biri bo'lib, kredit resurslarini shakllantirish, taqsimlash va qaytarilishini ta'minlash bilan bog'liq munosabatlarni tartibga soladi.

© Ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.

Bank kreditlari vaqtincha bo‘sh pul mablag‘larini moliyaviy resurslarga ehtiyoji mavjud bo‘lgan jismoniy va yuridik shaxslarga yo‘naltirish imkonini beradi. Bunda banklar depozitlar, o‘z kapitali va boshqa jalb qilingan mablag‘lardan foydalanib, iqtisodiyot subyektlarini moliyalashtiradi.

Kredit siyosatining asosiy vazifalari quyidagilardan iborat:

- bank kredit portfelining sifatini ta’minlash;
- kredit resurslarini samarali va oqilona taqsimlash;
- kredit risklarini aniqlash va kamaytirish;
- qarz oluvchilarning to‘lov qobiliyatini baholash;
- bank daromadliligini oshirish;
- muammoli kreditlar ulushini nazorat qilish;
- iqtisodiyotning ustuvor tarmoqlarini moliyalashtirish.

Kredit siyosati, avvalo, bankning daromadliligi va xavfsizligi o‘rtasidagi muvozanatni ta’minlashi lozim. Kreditlar hajmini haddan tashqari tez oshirish bank uchun qo‘shimcha daromad keltirishi mumkin, biroq qarz oluvchilarni yetarlicha tekshirmaslik kelajakda kreditlarning qaytmasligi xavfini kuchaytiradi.

Shu sababli banklar kredit ajratishdan oldin mijozning daromadlari, mavjud majburiyatlari, kredit tarixi, biznes-rejasi va qarzni qaytarish imkoniyatlarini o‘rganishi zarur.

Kredit siyosatining samaradorligi bankning ichki boshqaruv tizimi, iqtisodiy vaziyat, inflyatsiya darajasi, pul-kredit siyosati va moliyaviy bozor sharoitlariga ham bog‘liq.

2. O‘zbekistonda tijorat banklari kreditlash faoliyatining statistik tahlili

O‘zbekiston Respublikasi Markaziy bankining rasmiy ma’lumotlari mamlakatda kreditlash faoliyati kengayib borayotganini ko‘rsatadi. Kreditlar hajmining o‘sishi tadbirkorlik subyektlari va aholining moliyaviy resurslarga bo‘lgan ehtiyoji ortib borayotgani bilan bog‘liq.

Maqolada keltirilgan ma’lumotlarga ko‘ra, 2025-yil yakunida tijorat banklari tomonidan ajratilgan kreditlarning umumiy hajmi 390 trillion so‘mni tashkil etgan. 2024-yilda esa bu ko‘rsatkich 287,2 trillion so‘mga teng bo‘lgan. Shunday qilib, bir yil davomida ajratilgan kreditlar hajmi qariyb 35,8 foizga oshgan.

1-jadval. O‘zbekiston tijorat banklari tomonidan ajratilgan kreditlar hajmi

Ko‘rsatkich	**2024-yil**	**2025-yil**	**O‘zgarish**
Jami ajratilgan kreditlar	287,2 trln so‘m	390 trln so‘m	+35,8%
Milliy valyutadagi kreditlar	193,3 trln so‘m	276,4 trln so‘m	+43,0%
Xorijiy valyutadagi kreditlar	94 trln so‘m	113,6 trln so‘m	+20,9%

Manba: maqolada keltirilgan Markaziy bank ma’lumotlari asosida. O‘sish sur’atlari yaxlitlangan raqamlar asosida hisoblangan.

3. Kredit siyosatining iqtisodiy o‘sish va tadbirkorlikka ta’siri

Tijorat banklarining kredit siyosati iqtisodiyotning real sektorini moliyalashtirish orqali iqtisodiy o‘sishga bevosita va bilvosita ta’sir ko‘rsatadi.

Birinchidan, bank kreditlari korxonalarga ishlab chiqarish hajmini oshirish, zamonaviy uskunalar sotib olish, yangi texnologiyalarni joriy etish va faoliyatini kengaytirish imkonini beradi. Bunday investitsiyalar mehnat unumdorligini oshirishga va mahsulot tannarxini kamaytirishga xizmat qilishi mumkin.

© Ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.

4. Tijorat banklarining kredit siyosatini takomillashtirish yo‘llari

O‘zbekistonda tijorat banklari kredit siyosatining samaradorligini oshirish uchun bir qator yo‘nalishlarga e’tibor qaratish lozim.

Birinchidan, kredit ajratish jarayonlarining shaffofligini oshirish zarur. Banklar kredit olish shartlari, foiz stavkalari, komissiyalar, muddatlar, garov talablari va kechiktirilgan to‘lovlar oqibatlari haqida mijozlarga to‘liq ma’lumot berishi kerak. Bu qarz oluvchilarning ongli moliyaviy qaror qabul qilishiga yordam beradi.

Ikkinchidan, kichik biznes va yangi tashkil etilgan korxonalarni moliyalashtirish mexanizmlarini rivojlantirish muhim. Bunday korxonalarning ayrimlarida yetarli garov ta’minoti bo‘lmasligi mumkin. Shu sababli qonunchilik doirasida kredit kafolatlari, biznes loyihalarini baholash va muqobil ta’minot vositalaridan foydalanish imkoniyatlarini kengaytirish maqsadga muvofiq.

Uchinchidan, kreditlashda raqamli texnologiyalarni joriy etishni davom ettirish lozim. Elektron hujjat almashinuvi, masofaviy xizmatlar va avtomatlashtirilgan skoring tizimlari kredit olish jarayonini tezlashtirishi mumkin. Bunda mijozlarning shaxsiy ma’lumotlarini himoya qilish va kredit qarorlarining adolatliligini ta’minlash ham muhim ahamiyatga ega.

To‘rtinchidan, aholining moliyaviy savodxonligini oshirish kerak. Fuqarolar kreditning umumiy qiymati, foiz stavkasi, qarz yuki va to‘lov jadvalini tushunishi lozim. Kredit olishdan oldin oylik daromad va xarajatlarni hisoblash, favqulodda vaziyatlar uchun mablag‘ zaxirasini shakllantirish hamda bir nechta kredit majburiyatlarini ehtiyotkorlik bilan baholash muhimdir.

Beshinchidan, bank kredit portfelining sifatini muntazam tahlil qilish zarur. Bunda muammoli kreditlar ulushi, muddati o‘tgan qarzdorlik, kreditlarning tarmoqlar bo‘yicha taqsimlanishi va qarz oluvchilarning moliyaviy holati kabi ko‘rsatkichlardan foydalanish mumkin.

Oltinchidan, banklar kreditlash siyosatini mamlakatning iqtisodiy rivojlanish maqsadlari bilan uyg‘unlashtirishi lozim. Ishlab chiqarish, eksport, innovatsiyalar, energiya samaradorligi va yuqori qo‘shilgan qiymat yaratuvchi loyihalarni moliyalashtirish iqtisodiy o‘sish uchun qo‘shimcha imkoniyatlar yaratishi mumkin.

Shu bilan birga, kredit siyosatini takomillashtirish jarayonida banklarning mustaqil risk baholash tizimi va moliyaviy barqarorligini saqlash muhim. Kreditlarni iqtisodiyotga yo‘naltirish bilan birga, ularning qaytarilishini ta’minlash ham bank tizimining asosiy vazifalaridan biri bo‘lib qoladi.

Xulosa

Tijorat banklarining kredit siyosati mamlakat moliya tizimi va iqtisodiy rivojlanishining muhim tarkibiy qismidir. Bank kreditlari korxonalar faoliyatini kengaytirish, tadbirkorlikni rivojlantirish, yangi ish o‘rinlarini yaratish va aholining moliyaviy ehtiyojlarini qondirishda katta ahamiyatga ega.

Maqolada keltirilgan statistik ma’lumotlarga ko‘ra, tijorat banklari tomonidan ajratilgan kreditlar hajmi 2024-yildagi 287,2 trillion so‘mdan 2025-yilda 390 trillion so‘mga yetgan. Bu kreditlash hajmi qariyb 35,8 foizga oshganini ko‘rsatadi. Milliy valyutadagi kreditlar hajmining 193,3 trillion so‘mdan 276,4 trillion so‘mga ko‘payishi esa kreditlash tarkibida so‘mdagi moliyalashtirishning ahamiyati ortganini ko‘rsatadi.

Shu bilan birga, kreditlash hajmining oshishi banklardan kredit risklarini puxta boshqarish, mijozlarning to‘lov qobiliyatini to‘g‘ri baholash va kredit portfeli sifatini muntazam nazorat qilishni talab etadi.

Tahlillar asosida quyidagi xulosalarga kelish mumkin:

- kredit siyosati banklarning moliyaviy barqarorligini ta’minlovchi muhim vositadir;

© Ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.

- kredit resurslaridan samarali foydalanish iqtisodiy o‘sishni qo‘llab-quvvatlaydi;
- milliy valyutadagi kreditlashning rivojlanishi valyuta risklarini kamaytirishga yordam berishi mumkin;
- kredit ajratishda qarz oluvchilarning to‘lov qobiliyatini baholash zarur;
- muammoli kreditlarning oldini olish uchun doimiy monitoring va risklarni boshqarish tizimi takomillashtirilishi lozim;
- aholining moliyaviy savodxonligini oshirish kredit majburiyatlarini mas’uliyat bilan bajarishga ko‘maklashadi.

Umuman olganda, tijorat banklarining kredit siyosatini takomillashtirish nafaqat banklar daromadliligini oshirish, balki mamlakat iqtisodiyotining barqaror rivojlanishi, tadbirkorlik faoliyatining kengayishi va aholi farovonligining yuksalishiga ham xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O‘zbekiston Respublikasi Markaziy banki. Tijorat banklari kreditlashiga oid 2024–2025-yillar statistik ma’lumotlari.
2. O‘zbekiston Respublikasi Markaziy banki. Bank tizimining statistik byulleteni.
3. O‘zbekiston Respublikasining “Banklar va bank faoliyati to‘g‘risida”gi Qonuni.
4. Bank faoliyati va kredit munosabatlarini tartibga soluvchi O‘zbekiston Respublikasining qonunchilik va normativ-huquqiy hujjatlari.
5. O‘zbekiston Respublikasi Markaziy bankining pul-kredit siyosati va moliyaviy barqarorlikka oid rasmiy materiallari.

Заключение на русском языке

Кредитная политика коммерческих банков является важной частью финансовой системы страны.
Она определяет правила выдачи кредитов, требования к заемщикам и порядок возврата денежных средств.
Банковское кредитование помогает направлять временно свободные деньги в производство и сферу услуг.
Благодаря кредитам предприятия могут приобретать оборудование, внедрять технологии и расширять свою деятельность.
Для малого бизнеса доступ к кредитным ресурсам часто становится условием дальнейшего развития.
Кредиты также позволяют предпринимателям пополнять оборотные средства и создавать новые рабочие места.
Таким образом, эффективное кредитование способствует повышению деловой активности и занятости населения.
В Узбекистане коммерческие банки играют заметную роль в финансировании предприятий и населения.
Кредитные средства используются для развития промышленности, торговли, сельского хозяйства и сферы услуг.
Они могут поддерживать инвестиционные проекты и способствовать обновлению производственной базы.
При этом увеличение объема кредитов должно сопровождаться ответственным управлением рисками.

© Ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.

Перед выдачей кредита банк оценивает доходы клиента, его кредитную историю и способность погасить долг.
Для предприятий важными факторами являются финансовая отчетность, устойчивость бизнеса и качество бизнес-плана.
Правильная оценка заемщика помогает уменьшить вероятность просроченной задолженности.
Кредитный риск возникает, когда клиент не может своевременно выполнить свои финансовые обязательства.
Большое количество проблемных кредитов может снизить доходность банка и ослабить его устойчивость.
Поэтому банки должны постоянно контролировать качество кредитного портфеля.
Мониторинг включает проверку своевременности платежей и анализ финансового положения заемщиков.
Процентная ставка влияет на стоимость кредита и на решение клиента о привлечении заемных средств.
Слишком высокая стоимость кредита может ограничивать инвестиции и затруднять развитие бизнеса.
В то же время ставки должны учитывать стоимость привлеченных ресурсов и уровень кредитного риска.
Для заемщиков важно заранее понимать полную стоимость кредита, сроки и размер регулярных платежей.
Финансовая грамотность помогает населению оценивать свои возможности и избегать чрезмерной долговой нагрузки.
Цифровые технологии ускоряют рассмотрение заявок и делают банковские услуги более доступными.
Автоматизированные системы оценки могут помогать банкам анализировать данные и принимать более обоснованные решения.
Однако при использовании цифровых инструментов необходимо защищать персональные данные клиентов.
Банкам также следует развивать прозрачные условия кредитования и понятно объяснять все комиссии.
Поддержка жизнеспособных проектов малого бизнеса может способствовать росту производства и экспорта.
Сбалансированная кредитная политика должна сочетать поддержку экономики с сохранением финансовой устойчивости банков.
В целом совершенствование кредитной политики способствует устойчивому экономическому росту и повышению благосостояния населения.

© Ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.